

(इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णयाचा मराठी भाषेत अनुवाद)

(१९९६) २ एस. सी. आर.१०७७

भारत चे संघराज्य आणि इतर

-विरुद्ध -

के. व्ही. विजिश

फेब्रुवारी २७,१९९६

[मुख्य न्यायमूर्ती ए. एम. अहमदी, न्यायमूर्ती एम. के. मुखर्जी आणि न्यायमूर्ती के. वेंकटस्वामी]

सेवा कायदा:

निवड यादी -पॅनेलवरील उमेदवार- नियुक्ती चा अलोपनीय अधिकार प्राप्त करत नाही - जोपर्यंत नियमात तरतूद करत नाही सर्व रिक्त पदे भरणे हे राज्याचे कायदेशीर कर्तव्य नाही- परंतु राज्याने प्रामाणिकपणे काम केले पाहिजे.

रेल्वे-डिझेल सहाय्यक- ची भारती- लेखी परीक्षा-मौखिक-पॅनेल- पॅनेलमधील उमेदवारांना नियुक्ती मिळाली नाही -नियुक्तीसाठी न्यायाधिकरणासमोर अर्ज -विद्यमान किंवा पुढील उपलब्ध रिक्त पदांमध्ये नियुक्तीचा विचार करण्यासाठी न्यायाधिकरणाद्वारे निर्देश-न्याय्य नाही असे निर्णीत - उमेदवारांच्या तुलनात्मक गुणवत्तेनुसार नियुक्त्या करण्यात आल्या होत्या-निवड यादीच्या तळाशी असलेल्या उत्तरवादीचा दावा फेटाळणे हे मनमानी नव्हते.

शंकरसन दास वि. युनियन ऑफ इंडिया, ए. आय. आर. (१९९१) एस. सी. १६१२, यावर भर देण्यात आला . प्रेम प्रकाश वि. युनियन ऑफ इंडिया, ए. आय. आर. (१९८४) एस. सी. १८३१, स्पष्टीकरण दिले आणि वेगळे केले.

दिवाणी अपील न्यायाधिकरण: दिवाणी अपील क्र. १९९६ चे ४०३२

ओ. ए. क्रमांक १९९३ च्या १४६६ मध्ये केरळमधील एर्नाकुलम येथील केंद्रीय प्रशासकीय न्यायाधिकरणाच्या दिनांक २४-११-९४ च्या निकाल आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्याकरिता आर. वेणुगोपाल रेड्डी, ए. डी. एन. राव आणि ए. के. शर्मा

उत्तरवादीसाठी टी. टी. कुन्हीकन्नन.

न्यायालयाचा पुढील आदेश देण्यात आला:

विशेष अनुमती देण्यात आली आहे. पक्षकारांच्या विद्वान वकिलांचा युक्तिवाद ऐकला.

रेल्वे भरती मंडळाने रोजगार सूचना क्र. १/९० द्वारे दक्षिण रेल्वेच्या पालघाट आणि त्रिवेंद्रम विभागांमध्ये डिझेल सहाय्यकांच्या ३०८ रिक्त पदांसाठी अर्ज मागवले होते. इतरांप्रमाणे उत्तरवादीने वरील पदासाठी अर्ज केला आणि लेखी परीक्षा व या उद्देशासाठी घेण्यात आलेल्या व्हायवा व्हॉइस चाचणीमध्ये त्याच्या यशानंतर मंडळाने २५ मार्च १९९१ रोजी अधिसूचना क्र. ४/९१ अंतर्गत प्रकाशित केलेल्या निवड यादीत त्याचे नाव समाविष्ट केले आणि ते दक्षिण रेल्वे प्रशासनाकडे नियुक्त्यांची शिफारस करण्यासाठी पाठवले. पॅनेलमध्ये त्यांचा असा समावेश असूनही त्यांना कोणतीही नियुक्ती दिली जात नसल्यामुळे, त्यांनी केंद्रीय प्रशासकीय न्यायाधिकरण, एरनाकुलम येथे एक अर्ज दाखल केला, ज्यामध्ये इतर गोष्टींबरोबरच असा युक्तिवाद केला गेला की निवड यादीत त्यांचा क्रमांक १७२ असला तरी त्यांना नियुक्ती देण्यात आली नव्हती परंतु खालच्या क्रमांकाच्या व्यक्तींची नियुक्ती करण्यात आली होती. त्यानुसार, त्यांनी पॅनेलमधील त्यांच्या पदानुसार डिझेल सहाय्यक म्हणून त्यांच्या नियुक्तीसाठी आवश्यक निर्देशांसाठी विनंती केली.

अर्जाला विरोध करताना अपीलकर्ता-रेल्वेने असा युक्तिवाद केला की २५ मार्च १९९१ रोजी अधिसूचना जारी केल्यानंतर रेल्वेने धोरणात्मक निर्णय घेतला होता की वाफेच्या अतिरिक्त कर्मचारीवर्गला सामावून घेण्याकरता डिझेल सहाय्यक कर्मचाऱ्यांची आवश्यकता कमी करावी लागेल. परिणामी, निवड यादीतील तळाशी असलेल्या २५ व्यक्तींना नोकरीसाठी शिफारस केलेल्या यादीतून वगळावे लागले. रेल्वे ने पुढे असा युक्तिवाद केला की निवड यादी गुणवत्तेच्या क्रमाने तयार केलेली नाही आणि यादीतील त्याचा क्रमांक १७२ असल्याचा उत्तरवादीचा युक्तिवाद चुकीचा आहे. खरे तर, रेल्वेच्या म्हणण्यानुसार, उत्तरवादी यादीच्या तळाशी होता आणि परिणामी रिक्त पदांची संख्या कमी झाल्यामुळे इतरांव्यतिरिक्त त्याचे नाव वगळावे लागले.

निवड यादी गुणवत्तेनुसार तयार केली गेली नाही असा रेल्वेचा युक्तिवाद स्वीकारताना आणि आवश्यकतेनुसार किंवा धोरणानुसार रिक्त पदांची संख्या समायोजित करण्याचा त्यांचा अधिकार मान्य करताना न्यायाधिकरणाने असे निरीक्षण नोंदवले की ज्यांना यशस्वी घोषित करण्यात आले होते त्यांना काही प्रमाणात संरक्षण दिले गेले पाहिजे. न्यायाधिकरणाने पुढे असे निरीक्षण नोंदवले की रेल्वेकडून सर्वात कमी अशी अपेक्षा होती की जे उमेदवार यशस्वी झाले होते परंतु रिक्त पदांची संख्या कमी झाल्यामुळे त्यांना सामावून घेता आले नाही, त्यांना रिक्त जागा उद्धवल्यानंतर नोकरी

दिली जाऊ शकते. वरील निरीक्षणे करताना न्यायाधिकरणाने प्रेम एच. प्रकाश विरुद्ध भारत सरकार, ए. आय. आर. १९८४ एस. सी. १८३१ मधील या न्यायालयाच्या निकालातील खालील परिच्छेद उद्धृत केला आणि त्यावर भर दिला:

" रिक्त पदांच्या घोषित संख्येच्या आधारे निवडलेल्या उमेदवारांच्या गुणवत्ता यादीनुसार एखादी व्यक्ती यशस्वी घोषित झाली की, निवडलेल्या उमेदवारांच्या यादीत त्याचे नाव समाविष्ट केल्यानंतर रिक्त पदांची संख्या बदलली तरी त्याची नियुक्ती करण्याची जबाबदारी नियुक्ती प्राधिकरणाची असते."

वरील निरीक्षणांसह न्यायाधिकरणाने दक्षिण रेल्वेला रेल्वे भरती मंडळाने नियुक्तीसाठी त्याच्या नावाची शिफारस केली होती या आधारावर विद्यमान किंवा पुढील उपलब्ध रिक्त पदासाठी डिझेल सहाय्यक म्हणून नियुक्तीसाठी उत्तरवादीचा विचार करण्याचे निर्देश दिले. न्यायाधिकरणाच्या वरील आदेशाला रेल्वेच्या तर्फे सध्याच्या याचिकेत आव्हान देण्यात आले आहे.

सध्याच्या प्रकरणातील तथ्यांच्या संदर्भात, या याचिकेतील निर्णयासाठी येणारा एकमेव प्रश्न हा आहे की, ज्या उमेदवाराचे नाव स्पर्धात्मक परीक्षेच्या आधारे निवड यादीत येते, त्याला विद्यमान किंवा भविष्यातील रिक्त स्थितीत सरकारी सेवेत नियुक्तीचा अधिकार मिळतो का ? वरील प्रश्नाचे उत्तर या न्यायालयाच्या घटनापीठने शंकरसन दास विरुद्ध भारत चे संघराज्य, ए. आय. आर. (१९९१) एस. सी. १६१२=[१९९१] ३ एस. सी. सी. ४७ मध्ये खालील शब्दांसह दिले आहे:

" जर नियुक्तीसाठी अनेक रिक्त पदे अधिसूचित केली गेली आणि पुरेशा संख्येने उमेदवार योग्य असल्याचे आढळून आले, तर यशस्वी उमेदवारांना नियुक्तीचा अलोपनीय अधिकार प्राप्त होतो, जो कायदेशीररीत्या नाकारला जाऊ शकत नाही, असे म्हणणे योग्य नाही. सामान्यतः अधिसूचना म्हणजे केवळ पात्र उमेदवारांना भरतीसाठी अर्ज करण्यासाठीचे आमंत्रण असते आणि त्यांच्या निवडीनंतर त्यांना पदाचा कोणताही अधिकार मिळत नाही. जोपर्यंत संबंधित भरती नियम असे सूचित करत नाहीत, तोपर्यंत सर्व किंवा कोणत्याही रिक्त जागा भरणे हे राज्याचे कायदेशीर कर्तव्य नाही. तथापि, याचा अर्थ असा नाही की राज्याला मनमानी पद्धतीने काम करण्याचा परवाना आहे. रिक्त पदे न भरण्याचा निर्णय योग्य कारणांसाठी प्रामाणिकपणे घ्यावा लागतो आणि जर रिक्त पदे किंवा त्यापैकी कोणतीही भरली गेली तर जी भरती परीक्षेत प्रतिबिंबित केल्याप्रमाणे उमेदवारांच्या

तुलनात्मक गुणवत्तेचा आदर करण्यास राज्य बांधील आहे आणि कोणत्याही भेदभावास परवानगी दिली जाऊ शकत नाही.”

(भर दिला जातो)

या न्यायालयाच्या वरील अधिघोषणेच्या पार्श्वभूमीवर न्यायाधिकरणाचा आदेश केवळ त्याचे नाव निवड यादीत समाविष्ट केले गेले या आधारावर उत्तरवादीला समाविष्ट करण्याचे निर्देश देणारा न्यायाधिकरणाचा आदेश कायम ठेवला जाऊ शकत नाही. *प्रेम प्रकाशप्रकरण* (वर नमूद केलेला) या न्यायालयाच्या निकालावर न्यायाधिकरणाने दिलेला भर पूर्णपणे चुकीचा होता, त्या प्रकरणात, भरतीसंबंधीच्या अधिसूचनेमध्ये विशेषतः अशी तरतूद करण्यात आली होती की एकदा एखाद्या व्यक्तीला निवडलेल्या उमेदवारांच्या गुणवत्तेच्या यादीनुसार यशस्वी घोषित केले गेले की, निवडलेल्या उमेदवारांच्या यादीत त्याचे नाव समाविष्ट केल्यानंतर रिक्त पदांची संख्या बदलली असली तरीही त्याला सूचित करण्याची जबाबदारी नियुक्ती प्राधिकरणाची होती. त्यात पुढे अशी तरतूद करण्यात आली होती की, जेथे निवडलेले उमेदवार नियुक्तीच्या प्रतीक्षेत होते, तेथे एकतर सर्व निवडलेल्या उमेदवारांना सामावून घेतले जाईपर्यंत भरती पुढे ढकलली जावी किंवा वैकल्पिकरित्या, पुढील भरतीसाठी प्रवेश नियुक्तीच्या प्रतीक्षेत असलेल्या उमेदवारांची संख्या कमी केली जावी. केवळ वरील अधिसूचनेवर अवलंबून राहून या न्यायालयाने *प्रेम प्रकाश प्रकरण* (वरील) मध्ये पूर्वी उद्धृत केलेली निरीक्षणे केली. उत्तरवादीच्या नियुक्तीवर नियंत्रण ठेवणारे असे कोणतेही नियम नसल्यामुळे, न्यायाधिकरणाने आक्षेपीत आदेश पारित करणे न्याय्य ठरले नाही.

आक्षेपित आदेश रद्द करण्यासाठी आमची वरील चर्चा पुरेशी असली तरी, *शंकरसन दास* यांच्या प्रकरणातील (वर नमूद केलेल्या) या न्यायालयाची निरीक्षणे लक्षात घेऊन, रेल्वे प्रशासनाने उत्तरवादीचा दावा फेटाळण्यात मनमानीपणे काम केले होते की नाही आणि त्या प्रकरणासाठी, उमेदवारांच्या तुलनात्मक गुणवत्तेनुसार नियुक्ती करण्यात आली होती की नाही हे शोधण्यासाठी आम्ही रेल्वेच्या संबंधित अभिलेखाची चौकशी केली होती. उत्तर वादींना यादीच्या तळाशी ठेवण्यात आले होते असा रेल्वेचा युक्तिवाद केवळ योग्य आहे असे नाही तर उमेदवारांच्या तुलनात्मक गुणवत्तेनुसार नियुक्ती करण्यात आल्या आहेत असेही अभिलेख सूचित करतात. त्यामुळे, उत्तरवादीचा दावा फेटाळणे हे मनमानी किंवा भेदभावपूर्ण होते असे म्हटले जाऊ शकत नाही.

वरील चर्चेअंती आम्ही हे अपील मान्य करतो आणि न्यायाधिकरणाचा आक्षेपित आदेश रद्द करतो.
खर्चाबाबत कोणताही आदेश दिला जाणार नाही.

टी. एन. ए

अपील अनुमत.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरीता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.